

Από το θάνατο στη ζωή: Το Μυστήριο του Χριστού και ο ρόλος του θανάτου στην χριστιανική ανθρωπολογία

π. John Behr

Κοσμήτωρ και Καθηγητής Πατρολογίας
του Ορθόδοξου Θεολογικού Σεμιναρίου του Αγίου Βλαδίμηρου (Νέα Υόρκη-Η.Π.Α.)

Το χριστιανικό Ευαγγέλιο, ότι δηλ. ο Χριστός «θανάτω θάνατω πατήσας και τοις εν τοις μνήμασιν, ζώην χαρισάμενος», απευθύνεται στον καθένα μας και σε κάθε εποχή. Τίποτε δεν είναι περισσότερο σημαντικό, από αυτήν τη διακήρυξη. Θα ήθελα να επισημάνω, ωστόσο, ότι και τίποτε δεν είναι περισσότερο δύσκολο σήμερα, καθώς ο τρόπος που κατανοούμε τη σχέση ανάμεσα στη ζωή και το θάνατο έχει θεμελιωδώς μεταβληθεί κατά τη διάρκεια του τελευταίου αιώνα, μ' έναν τρόπο πράγματι ριζικό, μετατοπίζοντας την όλη συζήτηση σ' ένα εντελώς διαφορετικό επίπεδο, τουλάχιστον όσον αφορά στη Δύση, και ιδιαίτερα στην ολόένα και περισσότερο εκπολιτισμένη Δύση.

Αυτό που έχω στο μυαλό μου είναι το εξής: πολύ λίγοι άνθρωποι σήμερα (στη Δύση) βλέπουν στην πραγματικότητα το θάνατο. Γνωρίζουμε ότι οι άνθρωποι πεθαίνουν, και βλέπουμε τη σορό τους. Αλλά σε σύγκριση με την κατάσταση που επικρατούσε τον προηγούμενο αιώνα, υπάρχει μια αξιοσημείωτη διαφορά. Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, οι περισσότεροι άνθρωποι θα είχαν βιώσει την εμπειρία του θανάτου ενός ή περισσότερων συγγενικών προσώπων τους πριν την ενηλικίωση, όπως επίσης και την εμπειρία του θανάτου του ενός ή και των δυο γονέων πριν φτάσουν στην ώριμη ηλικία. Οι κοιμηθέντες αδελφοί, γονείς και γείτονες θα παρέμεναν στο σαλόνι του σπιτιού, ενώ οι φίλοι και γείτονες θα τους θρηνούσαν, θα έπλεναν το σώμα τους και θα τους προετοίμαζαν για την κηδεία, μέχρι να μεταφερθούν από το σπίτι στην εκκλησία, όπου θα τους εμπιστεύονταν στα χέρια του Θεού και στη συνέχεια θα ενταφιάζονταν.

Είναι όντως αλήθεια ότι σήμερα δεν βλέπουμε πλέον το θάνατο: δεν ζούμε μαζί του, σαν να είναι μια καθημερινή πραγματικότητα, όπως συνέβαινε στις προηγούμενες γενιές πριν από εμάς. Στα τέλη του προηγούμενου αιώνα, η εκ μέρους μας «άρνηση του θανάτου» αποτέλεσε αντικείμενο ιδιαίτερης συζήτησης. Ωστόσο, κατά την γνώμη μου, το πρόβλημα είναι βαθύτερο και πιο δύσκολο. Εάν είναι αλήθεια ότι ο Χριστός μας έδειξε, τι σημαίνει να είναι Θεός, με τον τρόπο που πεθαίνει ως άνθρωπος, τότε, πολύ απλά, εαν δεν «βλέπουμε» πλέον το θάνατο, δεν βλέπουμε εξίσου και το πρόσωπο του Θεού.

Εκφράζοντας με τον τρόπο αυτό την αδυναμία και την ανικανότητα της ανθρώπινης ουσίας –ότι δηλαδή ό,τι κι αν κάνουμε θα πεθάνουμε– με τον τρόπο αυτό και τίποτε λιγότερο, ο Χριστός μας δείχνει τι σημαίνει ότι είναι Θεός, διότι η «γαρ δύναμις μου εν ασθενεία τελειούται» (Β' Κορ. 12:9). Το ευαγγελικό αυτό μήνυμα – ότι δια του θανάτου του, ο Χριστός κατέργησε τον θάνατο, χορηγώντας μας έτσι τη ζωή και απαλλάσσοντάς μας, όχι από τον ίδιο τον θάνατο, αλλά από κάτι πιο σημαντικό, από τον φόβο του θανάτου (Εβρ. 2:15)– οφείλει να είναι η αφετηρία του προβληματισμού μας για τον ρόλο του θανάτου στην πνευματική ζωή, όπως άλλωστε συμβαίνει και σε ολόκληρη τη θεολογία.

Στο πλαίσιο αυτό, θα πρέπει να έχουμε επίγνωση της ανάγκης μεταμόρφωσης της προοπτικής, η οποία είναι απαραίτητη προκειμένου να φτάσουμε σε μια αυθεντικά θεολογική προοπτική. Αυτή η μεταμόρφωση είναι παρόμοια με τη μετάβαση από τα Συνοπτικά Ευαγγέλια σ' εκείνο του Ιωάννη. Στα Ευαγγέλια του Ματθαίου, του Μάρκου και του Λουκά, οι μαθητές δεν κατανοούν πραγματικά ποιος είναι ο Χριστός παρά μόνο μετά το Πάθος. Αυτό έχει ως συνέπεια να κυριευθούν από φόβο κατά τη σταύρωσή του. Μονάχα εκ των υστέρων, όταν ο Αναστηθείς Χριστός ανοίγει τις Γραφές, έτσι ώστε να μπορούν να τον αναγνωρίσουν στην κλάση του άρτου, τότε μόνο κατανοούν γιατί ο Μωϋσής και οι άλλοι προφήτες

μπορούσαν να μιλούν για το ότι ο Χριστός έπρεπε να πάθει προκειμένου να εισέλθει στην δόξα του (πρβλ. Λουκ. 24).

Η Ανθρώπινη θνητότητα

Το πρώτο πράγμα που μπορούμε να δούμε είναι ότι ο θάνατος είναι, στην πραγματικότητα, τραγικός. Πρόκειται, βεβαίως εδώ, για μια φυσική αντίδραση. Ωστόσο, το γιατί θα πρέπει να αντιμετωπίζεται έτσι, και όχι απλά ως ένα ουδέτερο γεγονός, θα μπορούσε να κατανοηθεί μονάχα στην προοπτική του Χριστού. Πριν από τον ερχομό του Χριστού, στην Παλαιά Διαθήκη δεν υπήρχε η αντίληψη ότι ο θάνατος καθ'αυτός είναι τραγικός. Ωστόσο, εάν πάμε ένα βήμα παραπέρα τον συλλογισμό μας, υπό το πρίσμα του Χριστού, μπορούμε να διακρίνουμε ακόμη μεγαλύτερη εμβρίθεια στα βάθη της σοφίας και της πρόνοιας του Θεού. Όπως ακριβώς, το Πάθος του Χριστού συνιστά την αφετηρία για την κατανόηση της τραγικής διάστασης του θανάτου, έτσι αποτελεί εξίσου και την αφετηρία κατανόησης ολάκερου του έργου του Θεού. Και με τον τρόπο αυτό, χωρίς να υποβαθμίζεται η τραγωδία του θανάτου, ο Χριστός άνοιξε το δρόμο για να δούμε ένα βαθύτερο μυστήριο στον θάνατο. Στην πραγματικότητα έχει εξάπαντος μεταμορφώσει το θάνατο, καθώς εκείνο που κάποτε ήταν το τέλος, τώρα γίνεται η αρχή.

Ο Βαπτισματικός θάνατος ως γέννηση στη πνευματική ζωή: από την πνοή στο Πνεύμα

Το τι ακριβώς σημαίνει αυτή η μεταμόρφωση και η αρχή, δηλώνεται από τον άγιο Μάξιμο τον Ομολογητή με ένα ιδιαίτερα εντυπωσιακό τρόπο. Ο Χριστός, όπως σημειώνει ο άγιος Μάξιμος, «μετέβαλε τη χρήση του θανάτου». Δια του θανάτου, ο Χριστός, λέει ο άγιος Μάξιμος: «δέδωκεν άλλην αρχήν τη φύσει δευτέρας γενέσεως, δια πόνου προς ηδονήν μελλούσης ζωής καταλήγουσαν». Δια του Πάθους του, ο Χριστός κατάργησε δια του θανάτου τον θάνατον, και μας κατέστησε ικανούς να *χρησιμοποιούμε* το θάνατό μας, το γεγονός της θνητότητάς μας, *ενεργητικά*.

Ανεξάρτητα από το αν συνειδητοποιούμε τη δική μας θνητότητα, ή μάλλον εξαιτίας του γεγονότος αυτού, μπαίνουμε συχνά στον πειρασμό να προσκολλούμαστε στη «ζωή» αυτή, όπως τη ξέρουμε, να κάνουμε ό,τι χρειάζεται προκειμένου να τη διασφαλίσουμε, να τη ζήσουμε ως δική μας, για όσο διάστημα μπορούμε να τη διαιωνίζουμε. Δεν είναι τόσο ο ίδιος ο θάνατος, αλλά μάλλον ο «φόβος του θανάτου», όπως σημειώνει η προς Εβραίους επιστολή, που μας διατηρούσε «ενόχους ...δουλείας» (Εβρ. 2:15). Εξαιτίας του φόβου του θανάτου, κάνουμε ό,τι μπορούμε προκειμένου να προστατέψουμε τη ζωή μας. Τελικά, αυτό που κάνουμε είναι να κοροϊδεύουμε τον εαυτόν μας κι όλα αυτά εξαιτίας του φόβου του θανάτου.

Ωστόσο, μέσα από το έργο του Χριστού, το ευαγγέλιο μας καθιστά σαφές ότι η ζωή έρχεται δια του θανάτου: Ο Χριστός χαρίζει ζωή στους «εν τοις μνήμασιν». Εάν δεν ζούμε για τον εαυτό μας, προσπαθώντας να δημιουργήσουμε τη δική μας θνητότητα, ή καλύτερα εάν μαθαίνουμε ακόμη και τώρα να αναλαμβάνουμε το σταυρό, να πεθαίνουμε για τον εαυτό μας και να ζούμε για τον Χριστό, το ευαγγέλιό του και τους άλλους, τότε η ίδια η ζωή που αρχίζουμε να ζούμε, ακόμη και τώρα, είναι αιώνια – δεν μπορεί να την αγγίξει ο θάνατος– διότι έχουμε εισέλθει σ' αυτή δια του θανάτου.

Σωματικός θάνατος και Δημιουργία

Με τον θάνατό μας μαθαίνουμε, τελικά, την αληθινή φύση της αδυναμίας μας, και έτσι, καταφέρνουμε ταυτόχρονα να μάθουμε τη δύναμη του Θεού που «τελειούται εν τη ασθενεία». Σταματάμε κάθε προσπάθεια να «δημιουργούμε» τον εαυτόν μας και αντί γι' αυτό γινόμαστε «χώμα» στα χέρια του Δημιουργού, «χώμα» που μορφοποιεί σε σάρκα, με μια ζωντανή καρδιά (τώρα οι πέτρινες καρδιές μας έχουν θρυματιστεί), έτσι ώστε να γίνει ο ζωντανός οργανισμός, που ο άγιος Ειρηναίος αποκαλεί «δόξα του Θεού».

Δυο μαρτυρίες

Δυο πρωτοχριστιανικές μαρτυρίες (άγιος Ιγνάτιος Αντιοχείας και η Βλανδίνη – ένα νεαρό κορίτσι που μαρτύρησε στην Λυών περίπου το 177 μ. Χ), για το γεγονός ότι η εν Χριστώ ζωή έρχεται δια του θανάτου βοηθούν ενδεχομένως, να συλλάβουμε καλύτερα το μυστήριο του χριστιανικού θανάτου.

Πάρτε πίσω τον θάνατο!

Εαν είναι αλήθεια, αυτό που σημείωσα προηγουμένως, ότι ο Χριστός μας δείχνει, τι σημαίνει να είναι Θεός, με τον τρόπο που πεθαίνει ως άνθρωπος, τότε, εάν δεν βλέπουμε τον θάνατο (όπως αποφεύγει να κάνει η σύγχρονη δυτική κοινωνία), δεν πρόκειται να δούμε ούτε το πρόσωπο του Θεού. Εάν αυτό είναι αλήθεια, τότε η εγκατάλειψη της παραδοσιακής νεκρώσιμης ακολουθίας, στην οποία αναφέρθηκα στην αρχή της ομιλίας μου, σημαίνει ότι πράγματι δεν «βλέπουμε» πια το θάνατο. Αυτό αποτελεί, θα έλεγα, τη μεγαλύτερη αλλαγή στην ιστορία για την ανθρώπινη ύπαρξη, όπως επίσης και τη μεγαλύτερη πρόκληση για τον άνθρωπο σήμερα.

Θα έλεγα, λοιπόν, ότι το καθήκον σήμερα δεν είναι απλά να διακηρύσσουμε την πίστη μας απέναντι σ' έναν ολοένα και περισσότερο εκκοσμικευμένο κόσμο. Το καθήκον μας είναι να *πάρουμε πίσω το θάνατο!* Κι αυτό μπορούμε να το πετύχουμε, επιτρέποντας στο θάνατο να «εμφανιστεί» και τιμώντας εκείνους που πεθαίνουν με την πλήρη νεκρώσιμη ακολουθία. Αυτό μπορούμε να το κάνουμε εφόσον είμαστε ξεκάθαροι στη θεολογία μας, όπως ήταν ο άγιος Ειρηναίος, στην περιγραφή του μαρτυρίου της Βλανδίνας, δίνοντας έτσι τη δυνατότητα στους ανθρώπους να δουν το εκπληκτικό εκείνο έργο, που ο Θεός πραγματοποίησε δια του θανάτου. Και μπορούμε να το επιτύχουμε, μαρτυρώντας εμείς οι ίδιοι για μια ζωή, που έρχεται από το θάνατο, μια ζωή η οποία στο εξής δεν επηρεάζεται από το θάνατο, μια ζωή που γίνεται πραγματικότητα όταν κάποιος σηκώσει τον σταυρό. Το πλέον επιτακτικό καθήκον μας σήμερα είναι επομένως, να επανακτήσουμε τη μαρτυρική πραγματικότητα για το ποιο ακριβώς είναι το νόημα της χριστιανικής μαρτυρίας.